

דברי התעוררות אלול תשע"ט - Inside Out

1. ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ב

י כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם. והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר. ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים, ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה

2. תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טז עמוד ב

תניא, א"ר טרפון: (תמיהני) + מסורת הש"ס: [תמה] + אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח.

3. ספר מצוות קטן מצוה ט

למול ערלת לבא) שנא' (דברי י') ומלת' את ערלת לבבכם. פי' לאהוב את התוכחות ולאהו' מי שיוכיחנו. וגם שלמה המלך ע"ה כתב בספרו (משלי ט') לחכם הוכח ויאהבך. ובמצוה זו יש לאו שנאמר (דברים יוד) וערפכם לא תקשו עוד.

4. פירוש רבינו יונה על אבות פרק א משנה יד

יד הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי - אם לא אוכיח עצמי שאזרז עצמי במצות מי לי להוכיח ולזרזני כי זרז האחרים טוב הוא לפי שעה אבל כשיעורר האדם את עצמו בכל יום ויום יוסיף לחשוב מחשבות לעשות מלאכת ה' ואין שכחה לפניו כאשר לבו חפץ והוא דרך ישר לפני איש:

5. ספר מסילת ישרים פרק ה

והנה הנביא ישעיה היה צווח על זה ככרוכיא, כי היה רואה שזה היה מה שלא היה מניח מקום לתוכחותיו שיעשו רושם והיה מאבד תקותם של החוטאים, והוא מה שאמר (ישעיה כח): ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. וכבר גזרו אמר חכמים זכרונם לברכה (ע"ז יח): שהלך מביא היסורין עליו, והוא מה שהכתוב עצמו מבאר בפירוש (משלי יט): נכונו ללצים שפטים, כי זה הוא דבר שהדין נותן אותו, כי מי שמתפעל מן ההתבוננות ומן הלימודים, אינו צריך שיתיסר בגופו, כי כבר ישוב מחטאותיו בלי זה מכח הרהורי תשובה שיולדו בלבבו על ידי מה שיקרא או שישמע מן המוסרים והתוכחות. אך הלצים שאינם מתפעלים מן התוכחות מפני כח ליצנותם, אין להם תיקון אלא השפטים, שאלה לא יהיה כח בליצנותם לדחותם מעליהם כאשר ידחו המוסרים.

6. משך חכמה הפטרות פרשת דברים

והנה בתוכחה יש שני סוגים, אחד מה שמתפעל אחד מחבירו כמו מאנשים ממי שהוא במדרגתו. מזה לא שייך שיקבלו דבריהם, רק באופן שיראה אם חבירו שמתופל בבנים ועני, ובכל זאת הוא נזהר מאונאה ומשקלות וכיוצא בזה - כל שכן הוא. ועוד אם חבירו מחומם הוא, ובפרקו הוא עומד ואין לו אשה, ובכל זאת הוא נזהר מלהסתכל בנשים - כל שכן הוא, וכיוצא בזה. ויש מה שדבריו נשמעים דברי תוכחה, כמו ששומע מגדול הדור וקדוש ה', אשר בזה לא שייך שהוא יתפעל ממנו, כי הוא אינו מסוגו וערכו. רק שדבריו נשמעים. ולזה אמרו בפרק כל כתבי (שבת קיט, ב): לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו

זה את זה, שנאמר (איכה א, ו) "היו שריה כאילים לא מצאו מרעה", מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה (אף ישראל שבאותו דור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה). דייקו "זה את זה". ולא כתבו "זה לזה". ונקיט רק סימן הפעול, היינו שלא נתפעלו זה מזה, כי בכללות האומה, בזה יש מעלה טובה ומדה נאותה ובזה מידה זו. והמה למדו זה מזה חסרונו של זה, וזה לא למד המדה הטובה, רק הביט אל החסרון שיש בשל זה. וזה "ששמו ראשו של זה בצד זנבו של זה". שהביטו רק אל החסרון שיש בחבירו, והמה לא למדו שלמות זה מזה, אך למדו חסרונות ופחיתות זה מזה. ועל האופן השני אמרו (שבת שם): לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים. היינו אנשים חכמים שאינם מסוגם וערכם, שבזה לא שייך התפעלות, רק שיהיו דבריהם נשמעים לגודל מעלתם וערכם. על זה אמרו (שבת שם על יסוד דברי הימים - ב, לו, טז) "ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים", הוא שאמרו שבשביל שהוא מלאך מופרש ומובדל מהליכות תבל ואורחותיו, לכן הוא אומר כן. לו היה לו טורח וטורד בהיות העולם, כי אז היה גרוע ממנו הרבה. ועוזא ועזאל שהיו מלאכי (חבלה שירדו לארץ בימי נעמה אחות תובל קין, ועליהם נאמר "ויראו בני האלהים את בנות האדם"). וכשירדו הרעו מהם. ולכן לא היו דבריהם נשמעים, ולכך לא היו תרופה למכתם מחליים במדות והנהגה - וחרבה ירושלים, תובב"א.

7. דרש דוד מועדים

אי אפשר להתעוררות האחת בלא חברתה

מעטה נראה, שאף שתי דרכי ההתעוררות - החיצונית והפנימית, יש לכל אחת מהן מעלה המיוחדת לה, וכפי שיתבאר:

כאשר אין האדם מבחין כלל כי דרכו אינה טובה, וכי שוגגה הוא אחר פיתוי היצר, התועלת בתוכחה החיצונית הינה זמנית בלבד, שכן דרכו טובה בעיניו, גתוכחה זו מועילה רק לפי שעה. רק התעוררות פנימית מצידו יכולה לגרום

לשינוי מהותי וקבוע, כשעל ידה ישים החוטא אל ליבו להיטיב את דרכו, לשנותו ולשוב בתשובה.

אולם, אף לאחר שהתעורר האדם לכך שדרכו אינה ראויה, ונתן אל ליבו לשוב, פעמים שאין הוא יודע להבחין בין טוב לרע, וכדברי המסילת ישרים (שם): "עד שרואים הרע כאילו הוא ממש טוב והטוב כאילו הוא רע", ואזי זקוק הוא לתוכחה הבאה מבחוץ, שתאיר את עיניו בדבר טעויותיו בעבודת ה', ותעמידהו על דרך האמת. זוהי מעלתה של ההתעוררות מאחרים, שמעמידה את האדם על גיאותיו².

אמנם, כפי המתבאר, אין די בקבלת התוכחה מאחרים בלבד, שכן כוחה של התוכחה מוגבל, וכדברי רבינו יונה (שם): "כי זרוז האחרים טוב הוא לפי שעה, אבל כשיעורר האדם את עצמו, בכל יום ויום יוסיף לחשוב מחשבות לעשות מלאכת

ה". תועלתה של ההתעוררות הפנימית היא עצומה לאין שיעור מכל התוכחות שמבחוץ, ואין ערוך לה, שכן היא היא יסוד העלייה והעבודה, וכפי שאמרו חז"ל (ברכות ז ע"א): "טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות... וריש לקיש אמר יותר

ממאה מלקיות", ופירש רש"י (שם): "מרדות" - לשון רדוי והכנעה, שאדם שם על לבו מאליו.

נמצינו למדים, כי אי אפשר להתעוררות הפנימית בלא קבלת מוסר מאחרים, וכן אי אפשר לו לאדם לשוב בתשובה על ידי מוסר התוכחות בלבד, וכלשון רבינו יונה (שערי תשובה ש"ב אות כו): "היה הלל עליו השלום אומר (אבות פ"א מ"ד) 'אם אין אני לי מי לי... ביאור הדבר, אם האדם לא עורר נפשו מה יועילוהו המוסרים, כי אף על פי שנכנסים בלבו ביום שמעו, ישכחם היצר ויעבירם מלבבו... אכן צריך האדם בשמעו המוסר לעורר נפשו ולשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד, ועליהם יוסיף לקח, ומלבו יוציא מלין, ויתבודד בחדרי רוחו, וישוב יהפוך יד תוכחתו על נפשו, ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לבדו. ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה, עד אשר תקבל נפשו המוסר, ועד אשר תטהר".

בזה יתבאר היטב דברי המשנה (אבות שם): "אם אין אני לי - מי לי", דהיינו שאין די בתוכחה הבאה מבחוץ, ועל האדם לעורר את עצמו בכל עת, כי אם האדם לא עורר נפשו מה יועילוהו המוסרים. אולם,

"פּשָׁאֵנִי לַעֲצָמִי מִה אֲנִי" - לֹא דִי בַהֲבַנְתּוּ
שֶׁל אָדָם, שֶׁכֵּן עֲלוּל חוּא לְשִׁגוֹת וּלְהַחֲלִיף
חַיִּים טוֹב לְרַע, אֲלֵא עֲלִיו לְשִׁקּוֹד עַל דְּלַתִּי
חֲחֻכִּים וּלְלַמּוֹד מִפִּיחֵם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְךְ
בְּחַיִּי.

הַשׁוֹפֵר - הַתְּעוֹרְרוֹת חִיצוֹנִית, 'תְּטַהְרוּ' - הַתְּעוֹרְרוֹת פְּנִימִית

וַיִּתְּכֵן לְהוֹסִיף וּלְבַאֵר, כִּי שְׁתֵּי בַחֲיִנוֹת אֱלֹ
שֶׁל הַתְּעוֹרְרוֹת, בְּאוֹת לִיְדֵי בִיטוּי
בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים, וְכַפִּי
שִׁיתְּבָאֵר.

עֲנִינוּ שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא הַתְּעוֹרְרוֹת
הַבְּאֵה מִבְּחוּץ. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
מִתְּעוֹרֵר הָאָדָם לְשׁוֹב בְּתִשׁוּבָה עַל יְדֵי
אֵימַת הַדִּין וְקוֹל הַשׁוֹפֵר, שֶׁהֵם דְּרָכֵי
הַתְּעוֹרְרוֹת הַבְּאִים אֶל הָאָדָם מִחוּצָה לוֹ.
יִיעוּדוֹ שֶׁל קוֹל הַשׁוֹפֵר לְהַחֲרִיד אֶת הָאָדָם
וּלְהַקִּיצוֹ, עַל יְדֵי הַפְּחָד אֲשֶׁר הוּא מִעוֹרֵר
בְּלֵב הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁאִמַר הַכְּתוּב (עֲמוֹס ג, ה):
"אִם יִתְקַע שׁוֹפֵר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחְרְדוּ"⁴. וְכֵן
אִמְרוּ חַז"ל בְּפִסְקֵתָא (פִּיִּסְקָא כַּד), כִּי קוֹל
חַשׁוֹפֵר נִמְשַׁל לְזִקֵּן הַמְּזַהֵר אֶת בְּנֵי הַמְּדִינָה

לְשׁוֹב מִרְעַתָּם, חֲזוֹ לְשׁוֹנָם: "מְדִינָה שֶׁהִיְתָה
מִשׁוֹבֶשֶׁת בְּגִיּוֹסוֹת וְהִיָּה בְּהָ זִקֵּן אֶחָד וְהִיָּה
מְזַהֵר לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה, כָּל מִי שֶׁהִיָּה שׁוֹמֵעַ
לוֹ הִיָּה נִיצוּל, וְכָל מִי שֶׁלֹּא הִיָּה שׁוֹמֵעַ לוֹ
הִיָּה גִיּוֹסוֹת בְּאוֹת וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ... כֵּךְ 'אִם
יִתְקַע שׁוֹפֵר בְּעִיר', בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, 'וְעַם לֹא
יִחְרְדוּ', אֱלֹ יִשְׂרָאֵל"⁵.

אֲוֹלָם לְאַחַר הַתְּעוֹרְרוֹת חִיצוֹנִית זוֹ, עַל
הָאָדָם לְפַשֵּׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו, לְהַכִּיֵּן אֶת
רוּחוֹ וּלְעוֹרֵר אֶת עֲצָמוֹ לְקִרְאָת יוֹם
הַכִּיפּוּרִים, אֲשֶׁר כָּל כּוֹלוֹ הַתְּעוֹרְרוֹת פְּנִימִית:
תִּשׁוּבָה, וִידוּיִים, וְקִרְבָּנוֹת הַיּוֹם. וְאִף מְצִינֵנו
רִמּוֹ לְדַבֵּר בְּתוֹרָה (וַיִּקְרָא טו, ל): "כִּי בִיּוֹם הַזֶּה
יִכְפַּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם
לִפְנֵי ה' תְּטַהְרוּ", וּפִירֵשׁ רַבֵּינוּ יוֹנָה (שַׁעֲרֵי
תִּשׁוּבָה שֵׁם, אוֹת יח): "מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה
לְהַעֲרִי אָדָם אֶת רוּחוֹ לְחַזּוֹר בְּתִשׁוּבָה בִּיּוֹם
הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה'
תְּטַהְרוּ". הֵיִינוּ, כִּי הַמְּצוּה "לִפְנֵי ה' תְּטַהְרוּ"
בְּאֵה לְהוֹרוֹת לְאָדָם שֶׁעֲלִיו לְעוֹרֵר אֶת עֲצָמוֹ
לְשׁוֹב בְּתִשׁוּבָה, שֶׁכֵּן עֲנִינוּ שֶׁל יוֹם הַכִּיפּוּרִים
תְּלוּי בְּהַתְּעוֹרְרוֹתוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל הָאָדָם
עֲצָמוֹ.⁶

לְהַסְתַּפֵּק בְּהַתְּעוֹרְרוֹת הַחִיצוֹנִית שֶׁל קוֹל
הַשׁוֹפֵר, אֲלֵא עֲלִיו לְהוֹסִיף עוֹז וּלְעוֹרֵר
אֶת נַפְשׁוֹ לְקִרְאָת יוֹם הַכִּיפּוּרִים, שֶׁהִי
"אִם הָאָדָם לֹא עוֹרֵר נַפְשׁוֹ - מִה יוֹעִילֻהוּ
הַמוֹסְרִים".

לְשֵׁם כֵּךְ נִיתְּנוּ עֶשְׂרֵת יָמֵי תִּשׁוּבָה, אֲשֶׁר
בְּהֵם הִירָא אֶת דְּבַר ה' יִתֵּן אֶת
לִיבּוֹ לְהִיטִיב אֶת דְּרָכָיו, יַעוֹרֵר אֶת נַפְשׁוֹ
וַיִּבְחַן אֶת מַעֲשָׂיו, וַיִּרְאֵה הַיָּאֵךְ יוֹכֵל
לְהִיטִיב לְהַבָּא. אֵינן הָאָדָם יוֹכֵל